

בבא קמא ג

משה שווערד

1. רש"י על בבא קמא דף ג/א

אידי ואידי - ושלח וביער תרווייהו אשן ושלח אתא לחיוביה [1] היכא דלא כליא קרנא דמשמע כגון שאכלה ערוגה וסופו לחזור ולצמוח אבל לא כתחלה וביער היינו היכא דמכליא קרנא דמשמע וביער שמבער לגמרי ואי קשיא היכא מצי למימר אידי ואידי אשן הא דמכליא קרנא והא דלא מכליא ליכתוב חד להיכא דלא מכליא דליחייב וכ"ש היכא דכליא תריץ אי מהאי קרא ה"א האי אתי להיכא דמכליא אבל לא מכליא לא הלכך איכא למימר ודאי אידי ואידי אשן אי לאו דכתב רחמנא משלחי רגל השור:

2. תוספות מסכת בבא קמא דף ג עמוד א ד"ה הא דלא

הא דלא מכליא קרנא - פ"ה שחת שעתיד לצמוח אבל לא כתחלה וקשה והא מכליא קרנא שגם הבעלים הם יכולים לקצור אלא י"ל [2] שטנפה פירות להנאתה מכל מקום קרי ליה לקמן לטניפת פירות להנאתה תולדה כיון דפשטיה דקרא איירי באכילה דמכליא קרנא.

3. תוספות רבינו פרץ מסכת בבא קמא דף ג עמוד א

הא דלא מכליא קרנא. פ"ה כגון שחת שעתיד וכו'. וקשה דמ"מ מה שאכלה מכליא קרנא הוא שהבעלים היו יכולים למוכרו. לכן נר' לפרש לא מכליא קרנא דהיינו כגון שטינפה פירות להנאתה, שעדיין הם ראויים קצת ולא כלה הקרן כלל שעדיין הכל קיים.

4. שיטה מקובצת מסכת בבא קמא דף ג עמוד א

[3] ונראה לפרש לא מכליא קרנא לעסה פירות והשליכתם מפיה. תוספות ה"ר ישעיה ז"ל.

5. ברכת אברהם

הא דמכליא קרנא כה דלא מכליא קרנא. ל"צ מה בסברה
נחלק בזה כה כל חיוץ השלומי חזק מלד הפסד ממון
ומה איכפיל בזה חס לורת כהפסד עיי דה חפץ נאכד מן
העונס או דהפחית שווי עיי מעשה חזק. ול"צ.

6. חדושי הגרנ"ט מסכת בבא קמא סימן קיא

[ג, א] בגמ', ושלח זו הרגל וכו' מהו דתימא הא דמכליא קרנא הא דלא מכליא קרנא קמ"ל, ופרש"י לא מכליא קרנא כגון שאכלה שחת שעתיד לחזור ולצמוח, ובתוד"ה הא הקשו עליו וז"ל: וקשה והא מכליא קרנא דגם הבעלים הם יכולים לקצור, אלא י"ל שטנפה פירות להנאתה, וכו', עכ"ל. וצ"ב בדברי התוס' דבאיזה אופן מיירי, דאי טינפה את הפירות באופן שאינם יכולים לחזור לקדמותם א"כ הוי מכליא קרנא, ואי מיירי באופן שאפשר לרוחצם וכל ההיזק הוא רק מה שצריך לשלם עבור הרחיצה, הא י"ל דלא הוי אלא גרמא ופטור, דהוי כמו זורק מטבע של חברו לים דאמרינן בגמ' דאם המים צלולים פטור משום דאפשר בבר אמוראי להוציאם, ופרש"י דההפסד הוא מה שצריך לשלם לבר אמוראי, ומ"מ פטור משום דהוי גרמא (וכ"פ במרדכי) וא"כ הכ"נ כן הוא, ואפי' אי נימא דהוי גרמי מ"מ הכא פטור דהא גרמי דבהמתו לכו"ע פטור.
ונראה לבאר בזה, דהנה בחפץ יש ב' ענינים. עצם החפץ, ושיווי, ויש לחקור במזיק שחייבתו תורה, האם החיוב הוא רק שהזיק את עצם החפץ, או אפי' אם הזיק את שווי, ונראה להביא ראיה מהא דאמרינן לקמן (צח, א) אמר רבה השף מטבע של חברו פטור, ואנן פסקינן דלא כרבה אלא חייב אכן רק מטעם גרמי, אבל מדין מזיק פטור, הרי דכל שהזיק את שיווי החפץ לא מקרי מזיק, ובאמת די"ל דבהא פליגי אמוראי אי היזק שאינו ניכר שמיה היזק, דמ"ד דס"ל דשמיה היזק ס"ל דכיון שהזיק את שווי החפץ מקרי מזיק, ומ"ד דלאו שמיה היזק ס"ל דכיון שהזיק רק את שווי החפץ לא מקרי מזיק...

ועפי"ז יבוארו היטב דברי התוס'. דבאמת הכא מיירי שטינפה פירות באופן שאפי' אחר רחיצה עדיין לא יחזרו לקדמותם ומ"מ כיון שלא הזיק את עצם החפץ רק את ההשתמשות הוה אמינא שאינו חייב ולכך חידשה תורה דהכ"נ חייב דאף שעצם החפץ לא הוזק רק בהשתמשות מ"מ חייב דחשיב מזיק. והכ"נ הרי מקודם היו הפירות ראויים למאכל אדם ועתה אינם ראויים אלא לבהמה וגילתה לנו תורה דכה"ג חשיב מזיק. ודו"ק.

7. רשימות שעורים (רי"ד סולובייצ'יק) מסכת בבא קמא דף ג עמוד א
לפי יסוד הגר"ח זצ"ל עיקר המחייב דמזיק הוא השחתת החפצא שהוזק ולא הפסד שוויו. לפי"ז מוסברת הדעה שהיזק שאינו ניכר לא שמיה היזק (גיטין נג א) אף על פי שהפסיד החפץ את שוויו אך הואיל ולא נשחתה צורתו וגופו פטור המזיק מדאורייתא. וכן כתב הרמב"ם בפ"ז מהל' חובל ומזיק (הל"א) וז"ל המזיק ממון חבירו היזק שאינו ניכר הואיל ולא נשחתה הדבר ולא נפסד צורתו הרי זה פטור מן התשלומין דין תורה עכ"ל. בטנפה פירות לעומת זאת נפסדה צורתם והו"ל השחתת חפצא ע"פ דיני מזיק ומשו"ה חייב לשלם דמים מדין חליפי החפץ וכנ"ל.

8. תוספות מסכת בבא קמא דף ג עמוד א ד"ה דומיא דרגל
דומיא דרגל - וא"ת ונימא איפכא דהא דמקשינן לחומרא הנ"מ באיסורא אבל בממונא לא ואומר ר"ת דמדה היא בתורה לא שנה באיסורא ול"ש בממונא.

9. תוספות רבינו פרץ מסכת בבא קמא דף ג עמוד א
דומיא דרגל וכו'. וא"ת ואימא איפכא דרגל דומיא דשן דוקא מכליא קרנא. י"ל לחומרא מקשינן דהיינו לחיובא. וא"ת ה"מ באיסורא דשייך למימר לחומרא מקשינן, אבל בממונא חיוב הוי חומרא לזה וקולא לזה, ואור"ת כיון דמדנהג בתורה ל"ש איסורא ול"ש ממונא, דממונא נמי חיוב הוי חומרא דמפקינן ממונא מחזקתיה, ופטור הוי קולא ומוקמינן אחזקתיה. א"נ דומיא דקרן דתנינו בכל ענין מיהו לאו לקרן איתקוש.

10. דבר יעקב מסכת בבא קמא דף ג עמוד א
השיטה בשם ר' ישעיה מתרץ שתמיד בממונא לא מקשינן לחומרא, ורק בנזקין שהחמירה התורה על המזיק לשלם ממיטב, יש להחמיר ולדרוש מהפסוק שיתחייב אף במקום דלא מכליא קרנא.

11. דבר יעקב מסכת בבא קמא דף ג עמוד א
י' בא"ד - ואומר ר"ת דמדה היא בתורה לא שנה באיסורא לא שנה בממונא - כתב רע"א [תשובה ח"ג סימן יז] דכוונת תוס' דכיון שהוי מדה בתורה, ממילא הא דלחומרא מקשינן אינו מדין ספק אלא הוי דין ודאי. ומכאן מקשה רע"א על הפמ"ג [פתיחה הכוללת לאו"ח ח"א אות י ויד] שנקט שמספיקא הוא דמקשינן לחומרא.

12. רשימות שעורים (רי"ד סולובייצ'יק) מסכת בבא קמא דף ג עמוד א
גמ'. הא דשלח שלוחי. נראה להסביר את ההבדל בין אזיל ממילא לבין שלח שלוחי לאור המבואר בכמה מקומות במסכתא דילן שאפשר להיות בעל המזיק המחויב בשמירת המזיק בשני אופנים: א) כשהמזיק שלו בדיני ממונות; ב) בשעשה את המזיק. חיוב בעל הממון לשמור את המזיק שלו מבואר בסוגיתנו (ג א) "מ"ש שן דיש הנאה להזיקו וממונך ושמירתו עליך וכו' מ"ש רגל דהזיקו מצוי וממונך ושמירתו עליך וכו'". הדין של עשיית המזיק המחייבת בשמירה מקורו בחופר בור ברה"ר שחייב בנזקו וכסוגיא דלקמן (דף כט ב) וז"ל שני דברים אינן ברשותו של אדם ועשאן הכתוב כאילו הן ברשותו ואלו הן בור ברשות הרבים וחמץ משש שעות ומעלה עכ"ל. הדין של עשיית המזיק המחייבת נמצא גם בנוגע לאש המזיק, עיין לקמן (דף ס א) ז"ל ליבה ולבתה הרוח אם יש בלביו כדי ללבותה חייב עכ"ל...

ועלינו לעיין אם דין עשיית המזיק המשווהו לבעל המזיק חל דוקא במזיקים של בור ואש - שאין בהם רוח חיים - או שהוא חל אף בשור המזיק - שיש בו רוח חיים. והנה בנוגע לגמ' דלקמן (דף נו ב) שהמעמיד בהמת חבירו על קמת חבירו חייב, נחלקו הראשונים בחיוב המעמיד. הרב המגיד בפ"ד מהל' נזקי ממון (הל"ג) כתב וז"ל ודע שאפילו היו הפירות ברה"ר חייב המעמיד שאין זה שן שפטרה תורה ברה"ר שכאן המעמיד הוא שחייב עכ"ל.

משמע שהחיוב הוא מדין גרמי ואדם המזיק. מאידך התוס' (דף נו: בד"ה המעמיד וכו') כתבו וז"ל ואף על פי שאין הבהמה שלו חייב מטעם שן ורגל דאע"ג דכתיב בעירה כדידה חשיבא הואיל והוא עשה כמו מדליק פשתנו של חבירו בנרו של חבירו וכו' עכ"ל. התוס' סוברים שאף שאין הבהמה שלו, מאחר שעשאה המעמיד למזיק נחשב הוא כבעל המזיק וחייב מטעם שן. ודומה הוא למי שעשה אשו של חבירו למזיק שמשו"ה הופך להיות בעל המזיק - וה"ה בשור.

לאור שיטת התוס' נראה לבאר את ההו"א שבגמרא בדשלת שלוחי לחייב רגל מטעם עשיית המזיק ואילו בדאזלה ממילא ליכא עשיית המזיק וסד"א שרק בעשיית המזיק הו"ל בעל המזיק וחייב ולא משום ממונו שהזיק. קמ"ל - שאף בדאזלה ממילא הו"ל בעל המזיק מטעם ממונו שהזיק וחייב על רגל גם כשלא עשה את המזיק.

13. חדושי הרשב"א על מסכת בבא קמא דף ג/א

מכדי שקולין נינהו. לאו שקולין שיהא ראי זה כראי זה קאמר. אלא שיש בכל אחת ענין שראוי לחייב בנזקיו זה כזה ויבואו שניהם דהי מינייהו נפקת. קשיא לי אדרבה הי מינייהו מעילת, דהא קי"ל (לקמן לה, א) המוציא מחברו עליו הראיה. וניחא לי דאם איתא דתרוייהו מן הספק מאי אהני לן קרא ולמה כתבנהו רחמנא, אלא כיון דתרוייהו משתמע מינייהו וליכא דעדיף מחברתה ע"כ לא מפקת חד מינייהו:

14. תוספות רבינו פרץ מסכת בבא קמא דף ג עמוד א

טינפה פירות להנאתה. [1] פ"ה נתגלגלה עליהם כדרך סוסים וחמורים או רבצה עליהם להצטנן או לשכב בהנאה יותר. [2] אבל אין לפרש הטילה גללים על הפירות דמה הנאה יש לבהמה מהפירות וכה"ג איקרי צרורות לקמן.

• רבנו חננאל על בבא קמא דף ג/א

תולדה דשן כל שיש לבהמה הנאה בהזיקה כגון נתחככה בכותל להנאתה וטינפה פירות להנאתה. פי' אילולי שעשתה צרכיה היתה מצטערת לפיכך חייב מפני שנהנת. ודחי' נמי בהא ואמר' תולדה דשן כשן. כי קאמר רב פפא אתולדה דרגל:

15. ברכת אברהם

והמתבאר כזה דיסוד המחקק בין כר"ה ותוס' שאנן
בהצנת הגדרת הנאה נהזיקו דכר"ה ס"ג
דהנאה גורם להזיקים לחוש למעשה שרונה ונהנה, וכיון
דיתכן מזה חק עליו למנוע מעשה כזה בכל מקום שעי"ז יש
אפשרות הפסד לחברו. ולתוס' שאנן ס"ל דרק לריך לחוש
נגזק שירלם זו ונהנה.

16. שערים מצויינים בהלכה

אלא אאבנו סכיננו ומשאו שהניחן ברה"ר
והזיקו. כתב השטמ"ק בשם הראב"ד
לקמן (כו: דלרב ושמואל דאמרי (שם) דרכן
של בני אדם להתבונן בדרכים, אבנו סכיננו
ומשאו שהניחן ברה"ר והזיקה בהם אדם
בלילה חייב ביום פטור, ולר' אלעאי אפילו
ביום חייב. וכ"כ בחי' הראב"ד.

17. תוספות מסכת בבא קמא דף ג עמוד ב ד"ה וממונך

וממונך – [1] לאו דוקא גבי בור דלאו ממונא הוא וכן גבי אש דפשיטא דאם הדליק גדישו של חבירו באש של אחר דחייב.

18. תוספות רבינו פרץ מסכת בבא קמא דף ג עמוד ב

וממונך. [2] ל"ג ליה דהא בור לאו ממונא הוא. [1] וא"נ גרסינן ליה לאו דוקא אלא ר"ל שבא ההיזק על ידך, והאי פירושא צ"ל בסמוך גבי אש, דהתם פשיטא שאם הדליק גדישו של חבירו באש של חבירו שיהיה חייב, כדאמר בפרק הכונס הכופף קמתו של חבירו בפני הדליקה.

19. שערים מצויינים בהלכה

והתנן אדם מועד לעולם בין ער בין ישן.
כתב בקצות החשן (ריש סי' כה) דלא
אמרו אדם מועד לעולם ולרבות שוגג כמזיד,
אלא דוקא גבי מזיק, ומשום ריבוי דקרא
דכתיב (משפטים כא-כה) "פצע תחת פצע"
[לקמן כו:], אבל בגניבה וגזילה לא מרבינן
שוגג כמזיד, וכגון שלקח חפץ של חבירו
ונתנו לאחר כסבור של אחר הוא. והטעם
כיון דגוף החפץ לא הזיק, אלא הגביה ונתנו
לאחר והיה שוגג בו, דכסבור שהוא של אחר
לא מחייב על השוגג, עי"ש. ועי' במשנה
למלך (אישות פכ"א ה"ט).

איתא בירושלמי (פ"ב ה"ח) אם קדם האדם
וישן ובא חבירו וישן אצלו, אם הניח הכלי
אצלו, או נכנס בביתו שלא ברשות, דלא הוה
ידע ליה, פטור. וכ"ה ברמב"ם (חובל פ"א
הי"א) ובשו"ע (ח"מ סי' תכא ס"ד). ודברי
הירושלמי מובא נמי בתוס' לקמן (ד"ה כיון,

20. תוספות רבינו פרץ מסכת בבא קמא דף ג עמוד ב

מ"ש אש דכח אחר מעורב בו. [1] פ"ה דהו"ל לאסוקי אדעתיה דכח אחר מעורב בו. ומשמע דחומרא היא.
וקשה דלקמן פריך מה לבור שכן אין כח אחר מעורב בו. [2] לכ"נ דודאי קולא היא וה"פ מ"ש אש
שאע"פ שכח אחר מעורב בו ראוי הוא להתחייב.

21. חדושי הרשב"א על מסכת בבא קמא דף ג/ב

מאי שנא אש דכח אחר מעורב בו. [3] טעם זה של כח אחר מעורב בו פעמים שתופסו לקולא ופעמים
לחומרא כל אחד לפי מקומו, דודאי קולא וחומרא יש בו, וכאן תופסו לחומרא ולומר שעל כן חייבה בו תורה
שאף ע"פ שבעל התקלה אינו מדליק את הגדיש ממש, מכל מקום מיד שהוא מדליק את האש מצוי הוא להתערב
עמו מיד כח אחר שמוליכו ומזיק, וכן הטעם באבנו וסכיניו שהניחן בראש גגו שמצויין ליפול ברוח מצויה:

22. דבר יעקב מסכת בבא קמא דף ג עמוד ב

בשי' ר' דוד [אות כט] ובמנחת שלמה [ב א] מבארים דהחומרא של כח אחר הוי בזה שאינו מוגבל משא"כ
שור שמוגבל לפי הכוחות שלו, ולכן באש אית ליה טפי שם מזיק. עוד פירש המנח"ש דכח אחר הוי חומרא
משום שהוא מזומן להזיק מיד ואינו כשור שאינו מזיק אלא לכשירצה. וסברת התוס' שכח אחר מעורב בו הוי
קולא י"ל שלכן אש מצד עצמו אינו נקרא מזיק. עוד י"ל שבאש שכח אחר מעורב בו אין הכל משלו,
דהרוח באה מעלמא, משא"כ בשור שהכל משלו.

23. רש"י על בבא קמא דף ג/ב

בחצי נזק צרורות - שהיתה מהלכת והתיזה צרורות ברגליה ושיברו את הכלים דקי"ל דהלכתא גמירי לה למשה
מסיני דממונא הוא ולא קנס ואע"ג דפלגא נזק של נגיחה הוי קנס כדאמרין לקמן האי פלגא נזקא ממונא הוא
והלכך לאו תולדה דקרן הוא אלא דרגל דמכח רגל הוא דאתו וכרגל לא הוי דרגל משלם נזק שלם והיינו דרב
פפא:

24. מהרש"ל על בבא קמא דף ג/ב

רש"י בד"ה בחצי נזק כו' למשה מסיני דממונא הוא כו' נ"ב נראה לפרש לאו דוקא דהכי הלכתא דממונא א"כ למ"ד חצי נזק ממנונא מאי איכא למימר אלא הלכתא אחצי נזק קאי והוא מפרש"י ויש ספרים איתא בגמ' דממונא הוא ועל כל פנים אינו מדברי ההלכתא ודו"ק:

25. שערים מצויינים בהלכה

במס' כתובות (מא: ד"ה כיון). והנה ברא"ש כתב הא דקאמר הלכתא גמירי לה דממונא הוא, להא לא בעי הלכתא דממילא ממונא הוא, כיון דתולדה דרגל הוי, ועיקר הלכה לחצי נזק גמירי, אלא ה"ק דאע"ג דתולדה דרגל הוי וממונא הוי, הלכה גמירי לה דלא משלם אלא חצי נזק. אבל בשטמ"ק מפרש בשם גליון תוס' דהלכתא גמירי לה דממונא הוא, פירש דהוי תולדה דרגל שהוא ממונא, ולא תולדה דקרן שהוא קנסא, ומיהו נראה דלא גרסינן דממונא, דפשיטא דתולדה דרגל הוא כו'.

26. דבר יעקב מסכת בבא קמא דף ג עמוד ב

יט' לרבא דמיבעיא ליה אמאי קרי ליה תולדה דרגל - מקשים הראשונים [ר' פרץ והרשב"א ותוס' שאנץ] והתפארת שמואל מנין לגמ' שרבא קרי ליה תולדה דרגל.
א. ר' פרץ מתרץ שרבא בעצמו [להלן יח ב] קרי ליה תולדה דרגל.
ב. התוס' שאנץ בשיטה מתרץ דמזה שדין צרורות מוזכר במשנה [ריש כיצד הרגל] לגבי רגל, משמע שהוי תולדה דרגל.
ג. הרשב"א מתרץ דכו"ע הלכתא גמירי להו שצרורות הוי תולדה דרגל, ומש"ה תמה תלמודא אליבא דרבא.
ד. התפארת שמואל מתרץ דקושית הגמ' אם נאמר שרבא סובר כמו רב פפא שצרורות הוי תולדה דרגל והוי תולדה שאינה כיו"ב.

27. שיטה מקובצת על בבא קמא דף ג/ב

מבעה זה אדם וכו'. מצאתי בשם הר"ר יונה הא דאפקיה בלשון מבעה משום דאדם שהוזכר תחילה בתורה היינו לענין גנב שטבח או מכר ועל כן כינה שם אדם המזיק במבעה שהוא לשון מחפש בבית חבריו כדכתיב אם תבעיון בעיו. ושמואל אמר מבעה זה השן והא דתנא מבעה ולא תנא שן בהדיא משום דקרא נמי לא כתביה בהדיא אלא דרשינן ליה מובער כדאשכחן כאשר יבער הגלל דהיינו שן שהוא פעמים נגלה ולהכי תנייה נמי בלשון מבעה כדכתיב נבעו מצפונין. ע"כ תוספי תוספות להרא"ש ז"ל:

28. נחלת משה

רב אמר מבעה זה אדם וכו'. הקשה השמ"ק למה לא אמר המשנה בפירוש אדם ע"ש נזה שתיקן. ולענ"ד לתרץ דהמשנה אינה רוצה לקרוא אב המזיק לאדם שנזכר בלשון אלקים לכן הזכירה בלשון נסתר, ועוד וי"ל דהמשנה באה לרמז לנו כי הא דתנן לקמן ג"כ. דהחובל בחבירו אע"פ שמשלם לו אין נמחל לו עד שיבקש ממנו מחילה (ומשמע הכס דהדין שצריך לבקש ממנו מחילה זהו דוקא אם הזיקו בעלמו ולא אם ממנו הזיק וכן משמע מלשון השו"ע) ולכן אמר המשנה מבעה דהיינו כזה מוזק שצריך לבקש וזהו אדם המזיק.

29. מבעה זה אדם SEE ADDENDUM ON

30. תוספות מסכת בבא קמא דף ג עמוד ב ד"ה כדמתרגם רב

כדמתרגם רב יוסף – [1] נקט רב יוסף לפי שהיה בקי בתרגום שיש כמה ענייני תרגום [2] ולא כדפירש בעלמא לפי שהיה סגי נהור ודברים שבכתב אי אתה רשאי לומר על פה ולכך היה אומר תרגום דמשום עת לעשות אמר התם דשרי ואין לך עת לעשות גדול מזה.

31. ברכת אברהם

תוד"ה כמתרגם. מש"כ דפירש צעלמא כ"י פ"י התוס' צצצת קט"ו ד"ה לא ניתנו צסוכ"ד ע"ש ולפי רוב התירולים צתוספות יבנים יומא ע"י ד"ה ועשור ותמורה י"ד ע"צ תד"ה דצרים הרי צלא"ה אין איסור צכ"ג. ולפמש"כ התוס' כאן חזין דגם תלמוד תורה דיחיד מקרי עת לעשות, ואם כי ה"י מקום נדחות דלנו לריכים לתורתו של רב יוסף, מיהו דעת הפוסקים חינו כן ע"י מ"צ רס"י מ"ט דסומא מותר נקרות צע"פ מבוש עת לעשות הרי שלא חילקו בין לעלמו ולאהרים. [מספרים על הגאון ר' נתן אדנר זל"ל שנה כתב חידושי תורתו מבוש בידע צעלמו שזכר ונכן הג עליו האיסור של דצרים שצעל פה וי"ש ההיתר שנ עת לעשות, ול"ע, דאפי' על תנמוד תורה דיחיד נאמר עת לעשות וכ"ש על ת"ת דרצים שלריכים לחידושין. וכי רצינו הקדוש לא זכר המשניות צעל פה, הא כתצם עצור הרצים שעתידים לשכות. וקמא צרוצ ענותנותו סצר שאין אחרים לריכים לחידושין, והוא עלמו זכרן].